

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

На правах рукопису

МАМОНТОВ ІГОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 34+94]:[329.73(477):342.392(47+57)"192/195"

**УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ
У ПРОТИСТОЯННІ АНТИДЕМОКРАТИЧНИМ
РЕЖИМАМ У 1920-х – 1950-х рр.:
ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії держави і права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Макарчук Володимир Степанович,
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету
“Львівська політехніка”,
завідувач кафедри історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Захарченко Петро Павлович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри історії права і держави

кандидат юридичних наук, доцент
Рудий Назар Ярославович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться “31” травня 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.19 у Національному університеті “Львівська політехніка” (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1–3, ауд. 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету “Львівська політехніка” (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий “27” квітня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

_____ Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Стаття 1 Конституції України встановлює, що: “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава”. Тому важливим суспільним завданням правової держави виступає забезпечення соціально-правової справедливості. Це, у свою чергу, вимагає неупередженої правової оцінки дій політичних течій і рухів не лише в часи сучасної України, а й на попередніх етапах її історії. Зокрема, вимагає правової оцінки боротьба українського націоналістичного руху у 1920-х – 1950-х рр.

У східноєвропейських державах, які після доби національних революцій кінця 1980-х рр. позбулися впливів комуністичного тоталітаризму, ставлення держави й суспільства до борців за державність однозначне – визнання на державному рівні з наданням відповідного правового статусу. В Україні навіть у нових умовах державотворення, після Революції Гідності (листопад 2013 – лютий 2014 рр.), питання правової кваліфікації форм і методів боротьби українських націоналістичних структур залишаються актуальною проблемою. Свідченням цього є нещодавно прийняті закони України “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті” від 09.04.2015 р. № 314-VIII, “Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 рр.” від 09.04.2015 р. № 316-VIII, “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” від 09.04.2015 р. № 317-VIII, “Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років” від 09.04.2015 р. № 315-VIII.

Стан вивчення проблеми. Дослідження історико-правових аспектів боротьби українських націоналістів актуальне передусім через відсутність у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень з цієї тематики. Наукові розвідки з питань правової кваліфікації боротьби українського націоналістичного руху носять спорадичний характер, пошуки відбувалися у розрізі окремих аспектів проблеми. Історико-правові аспекти боротьби українських націоналістів у 1920-х–1950-х рр. досліджувалися під різним кутом зору у працях Г. С. Биструхіна, Д. В. Веденєєва, В. М. В’ятровича, І. Ю. Гловацького, В. Ф. Деревінського, М. Я. Нагірняк, Г. С. Ткаченка, О. В. Ткачука, В. О. Шайкан та ін. Грунтовні наукові дослідження з даної проблематики здійснені у працях вітчизняних та діаспорних істориків, таких як: В. С. Виздрік, С. Ю. Демидов, Ю. А. Киричук, В. М. Косик, І. К. Патриляк, Ю. О. Романишин, А. М. Русначенко, В. І. Сергійчук, Г. М. Стародубець, М. А. Слободянюк, І. В. Шліхта, Б. Д. Черномаз, В. Я. Ходак, Ю. З. Юрик та ін. Питанням кваліфікації дій українських націоналістичних займалися також радянські науковці: М. Є. Горелов,

С. Г. Даниленко, К. Є. Дмитрук, Ю. М. Омельчук, О. О. Поліщук, В. П. Чердниченко та ін. Науковці вивчали впливи боротьби українських націоналістів на процеси радянізації західних областей, методи боротьби радянської влади з ОУН і УПА та інші аспекти даної проблеми. А. С. Борзенков, О. О. Герцензон, Ш. С. Грингауз, Н. Д. Дурманов, М. М. Ісаєв, Б. С. Утевський, Салах-Еддин Юсеф Махмуд Мухамед та ін. розглядали юридичні аспекти кваліфікації форм і методів боротьби національно-визвольних рухів під кутом дотримання міжнародно-правових норм та міжнародного гуманітарного права. Іноземні науковці надають неоднозначну оцінку боротьбі українського руху опору. Роботи Дж. Армстронга, С. Єрша, М. І. Семіряги, С. М. Ткаченка характеризують боротьбу ОУН і УПА серед числа визвольних рухів Східної Європи як найбільш масову та тривалу у часі. З іншого боку, К. Ю. Резніков, Н. І. Ульянов, В. В. Льїн та ін. висвітлюють цю боротьбу суто негативно, відходячи від об'єктивізму наукових досліджень та застосовуючи упереджений підбір фактів.

Відтак, дослідження історико-правових аспектів та правової кваліфікації боротьби українського націоналістичного руху у його протистоянні антидемократичним режимам вимагає концептуальної наукової розробки.

Зв'язок роботи з науковими програмами і плановими темами. Роботу виконано, відповідно до науково-дослідної теми кафедри історії держави і права ІНПП Національного університету “Львівська політехніка”: “Історико-правові засади українського державотворення (інституційні та ідеологічні аспекти); правовий механізм радянізації західних областей України” (державний реєстраційний номер 0114 U 005463).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз комплексу питань, пов'язаних з історико-правовою оцінкою характеру та спрямованості боротьби українського націоналістичного руху з антидемократичними режимами у 1920-х–1950-х роках та з особливостями правозастосовної практики антидемократичних режимів у боротьбі з українськими націоналістами.

Для досягнення визначеної мети сформульовано такі *завдання*:

- здійснити науково-теоретичний аналіз понятійно-категоріального апарату, враховуючи міждисциплінарність дослідження;
- дослідити стан та характерні особливості наукових напрямів вивчення історико-правових аспектів боротьби українських націоналістів;
- охарактеризувати стан джерельної бази і методологію дослідження;
- проаналізувати нормативно-правову регламентацію та безпосередню практику протистояння українських націоналістів великодержавним шовіністичним режимам;
- дослідити політико-правові аспекти спроби реалізації української державницької концепції в умовах нацистської окупації;

– вивчити характерні особливості протистояння українських націоналістів тоталітарному режиму СРСР у контексті практичної реалізації права народів на самовизначення, відповідно нормативно-правової регламентації за законодавством СРСР;

– розглянути вплив процесу розвитку доктринальних засад міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби на еволюцію концептуальних основ українського націоналістичного руху;

– дослідити збройне протистояння українських націоналістів антидемократичним режимам у міжнародно-правовому полі;

– здійснити аналіз міжнародно-правових аспектів діяльності зарубіжних та міжнародних структур українського націоналістичного руху.

Об'єктом дослідження виступає український націоналістичний рух, форми і методи його протистояння антидемократичним режимам у 1920-х – 1950-х рр.

Предметом дослідження є суспільні відносини у сфері нормативно-правової регламентації практики реалізації протистояння українського націоналістичного руху антидемократичним режимам у 1920-х – 1950-х рр.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано комплекс загальнонаукових та спеціально-правових методів. Зокрема, діалектичний метод (підрозділи 1.1.; 3.1.) дав змогу оцінити особливості та закономірності еволюції українського націоналістичного руху, зміну ідеологічних засад та форм і методів його боротьби. З метою об'єктивного реконструкції та інтерпретації подій, пов'язаних з боротьбою українських націоналістів, використовувалися методи історизму (підрозділи 1.2.; 1.3.), аналітичний метод (підрозділи 1.2.; 1.3.), проблемно-хронологічний (підрозділи 2.1.; 2.2.; 2.3.), порівняльно-історичний (підрозділи 3.2.; 3.3.) методи та ін. Це дозволило відтворити та порівняти характерні особливості боротьби українських націоналістів діяльністю з ін. антитоталітарних рухів Європи і світу, показати загальні тенденції антитоталітарної боротьби. Ключове місце займає метод політико-правового аналізу (підрозділи 2.1.; 2.2.; 2.3.; 3.1.; 3.2.; 3.3.), який полягає у співставленні форм і методів боротьби українського націоналістичного руху із нормативно-правовою регламентацією питань національного життя за законодавствами країн, проти антидемократичних режимів яких боролися українські націоналісти, а також із міжнародно-правовими нормами регулювання національно-визвольної боротьби. Поряд із цим, у дослідженні використовувались такі методи, як нормативний (підрозділи 2.1.; 2.3.; 3.2.) та природно-правовий (підрозділ 3.1.), що застосовувались для вивчення правової природи права народів на самовизначення та інші методи.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження визначається передусім тим, що дисертація є першим комплексним історико-правовим

дослідженням форм і методів боротьби українського націоналістичного руху з антидемократичними режимами у 1920-х – 1950-х рр., у якому здійснено історико-правову кваліфікацію цієї діяльності.

уперше:

– встановлено, що протистояння українських націоналістів великодержавним шовіністичним режимам здійснювалося у відповідь на порушення цими режимами прав українського населення, закріплених у міжнародно-правових документах та у конституційному праві держав-окупантів, відтак воно мало легітимний правозахисний характер;

– показано, що боротьба проти окупаційних режимів велася з політичною метою; незважаючи на те, що окремі форми цієї боротьби мали кваліфікаційні ознаки кримінальних злочинів, абсолютно неприпустимо зводити їх до тероризму чи бандитизму;

– визначено, що співпраця українських націоналістичних структур із спецслужбами іноземних держав, передусім Німеччини та Литви, носила взаємовигідний партнерський характер, здійснювалася УВО та ОУН з політичною, національно-визвольною метою, відтак не може бути юридично кваліфікована як шпигунство на користь ворожих держав;

– встановлено, що співпраця ОУН з нацистською Німеччиною на початкових етапах Другої світової війни ставила на меті здобуття української державності. Після категоричної відмови А. Гітлера від визнання Акту відновлення української державності 30 червня 1941 р. у збройну опозицію до нацизму переходить ОУН (б). Згодом до антигітлерівської боротьби приєдналися Поліська Січ Т. Бульби-Боровця та окремі структури ОУН (м). Відтак, під кваліфікаційні ознаки колабораціонізму діяльність зазначених формувань не підпадає;

– встановлено, що доктринальні засади міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби та концептуальні основи боротьби українських націоналістів ґрунтувалися на спільній основі – праві народів на самовизначення, відтак в багатьох аспектах співпадали чи були ідейно близькими. Боротьба збройних формувань українського націоналістичного руху у контексті міжнародно-правового регулювання була легітимною; її стратегія і тактика в основному відповідали нормам міжнародних конвенцій;

– визначено, що протистояння тоталітарному режиму СРСР здійснювалося українським рухом опору на підставах реалізації декларованого конституційним законодавством УРСР/СРСР права народів на самовизначення. Відтак боротьба українських націоналістів із тоталітарним режимом СРСР, маючи правозастосовний характер, була правомірною;

– доведено, що український націоналістичний рух у його протистоянні антидемократичним режимам протягом 1920-х–1950-х рр. належить

кваліфікувати як такий, що мав правомірний характер, оскільки він прагнув на практиці реалізувати право народів на самовизначення, апелюючи до національних законів держав, у складі яких перебували українські землі, та до міжнародного законодавства. За подібними формами і методами протистояння діяли й інші національно-визвольні рухи досліджуваного періоду;

удосконалено:

– джерельну базу дослідження правових засад та безпосередньої практики боротьби українських націоналістичних організацій та їхніх збройних формувань у протистоянні антидемократичним режимам ХХ століття;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат і методологія дослідження; здійснено уточнення та переосмислення таких понять, як право народів на самовизначення, українська національна ідея, український націоналістичний рух, українська націоналістична концепція, український націоналізм, патріотизм, тоталітаризм, колабораціонізм, суверенітет;

– історичні знання про стратегію та тактику українського націоналістичного руху періоду 1920 – 1950-х рр.

Практичне значення дослідження. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані у:

– *законодавчій сфері* – для розробки законопроектів щодо правового статусу учасників рухів опору антидемократичним режимам. Зокрема, це реалізовано у розробці положень Закону України “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті” від 09.04.2015 р. № 314-VIII (Довідка про впровадження результатів наукового дослідження № 04-35/13-76 від 27.01.2016 р.)

– *науково-дослідній сфері* – для розробки актуальних історико-правових проблем, пов’язаних з вітчизняною історією ХХ ст., міжнародним правом, міжнародним гуманітарним правом та ін.;

– *навчальному процесі* – під час підготовки та викладання курсів з юридичних дисциплін “Історія держави і права України”, “Історія держави і права зарубіжних країн”, “Кримінальне право України”, “Міжнародне право”, а також не юридичних дисциплін “Політологія” та “Соціологія”. Зокрема, матеріали дисертаційного дослідження використовувалися під час викладання вказаних дисциплін на кафедрі політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури для студентів напряму навчання 6.060101 “Будівництво” (Акт впровадження № 27-04/533 від 16.06.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовані автором са-

мостійно, на підставі особистих досліджень та у результаті опрацювання архівних, законодавчих, історико-монографічних та інших джерел.

Апробація та публікація результатів дисертаційного дослідження.

Дисертацію обговорено на кафедрі історії держави і права Інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”. Окремі положення дисертації апробовано на 28 науково-практичних і науково-теоретичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції “Етнополітологія в Україні: здобутки, проблеми, перспективи” (Київ, 27-28 вересня, 2003 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції: “До 75-ліття Організації Українських Націоналістів” (Львів 14 лютого, 2004 р.); Міжнародній науковій конференції “Боротьба народів Центральної та Східної Європи з тоталітарними режимами в XX столітті” (Кам’янець-Подільський, 27-28 квітня 2004 р.); XIII Міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-економічні, політичні та етнонаціональні чинники буття народу в системі українознавства” (Київ, 21-22 жовтня 2004 р.); 64-й Науково-практичній конференції Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ, 16-19 квітня, 2003 р.); 65-й Науково-практичній конференції Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ, 20-23 квітня, 2004 р.); 68-й Науково-практичній конференції Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ, 18-21 квітня, 2007 р.); 69-й Науково-практичній конференції Київського національного університету будівництва і архітектури (Київ, 15-18 квітня 2008 р.); 71-й науково-практичній конференції Київського національного університету будівництва і архітектури, (Київ, 16-19 березня 2010 р.); Міжнародній науково-теоретичній конференції: “Національні рухи опору в Східній і Центральній Європі кінця 1930-х середини 1950-х років” (Київ, 2005 р.); Всеукраїнській науковій конференції “Методологія політичної науки” (Львів, 19 грудня 2008 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених: “Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку” (Луцьк, 20-21 березня 2009 р.); Міжнародній науковій конференції: “П’ять юридичні читання. Проблеми верховенства права: теорія і практика” (Київ, 23-24 квітня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених. Київського національного університету ім. Т. Шевченка “Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених” (Київ, 23-24 квітня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів: “Юридична осінь 2009 року” (Харків, 13 листопада 2009 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції: “Науковий потенціал сучасної юриспруденції” (Тернопіль, 15 грудня, 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції: “Особливості розвитку правової держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів: проблеми теорії і практики” (Київ,

НАУ, 18 лютого 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 70-річчю Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника: “Правова політика Української держави” (Івано-Франківськ, 19-20 лютого 2010 р.); V-й Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених: “Від громадянського суспільства – до правової держави” (Харків, ХНУ ім. В. Каразіна, 26-27 лютого 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Новітні технології, обладнання, безпека та якість харчових продуктів: сьогодення та перспективи” (Київ, 27–28 вересня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції “Українська повстанська армія в контексті національно-визвольної боротьби народів Центрально-Східної Європи” (Львів, 27-28 вересня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції “Проблеми дослідження українського визвольного руху 1920–1950-х рр.” (Львів, 25 жовтня 2013 р.); Першій міжнародній конференції молодих вчених Українського Вільного Університету (м. Мюнхен, Німеччина, 21 грудня 2013 р.); Третій Всеукраїнській науковій інтернет-конференції “Політико-правова ідеологія українського національного державотворення: проблеми формування та еволюції (історико-теоретичний вимір)” (Львів, 20 травня 2014 р.); Четвертій Всеукраїнській науковій інтернет-конференції “Держава в умовах надзвичайного, воєнного стану та/чи військової окупації: історія і сучасність (правові аспекти)” (м. Львів, 19 червня 2015 р.); VI-й Всеукраїнській науковій конференції “Держава у теорії і практиці українського націоналізму” (Івано-Франківськ, 26-27 червня 2015 р.); Німецько-українсько-молдовському семінарі “Zivilgesellschaftliche Studien für junge Menschen als Grundlage zur Förderung von Dialog und Festädigung in der Grenzregion Bukowina – Bessarabien” (м. Мюнхен, Німеччина, 8 жовтня–15 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні” (м. Ужгород, 19-20 лютого 2016 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження висвітлено у 23 публікаціях, з яких 8 опубліковано в фахових виданнях України з юридичних наук (3 з них внесені до науково-метричних баз даних), 2 – у фахових виданнях України з історичних наук, 2 – в іноземних наукових виданнях, 11 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертаційного дослідження зумовлена метою, завданнями предметом та логікою дослідження. Робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів (що охоплюють дев'ять підрозділів), висновків, списку використаних джерел, а також двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, із них 194 сторінки – основний текст, 34 сторінки – список використаної літератури (321 найменування), 2 додатків на 2-х сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлено зв'язок роботи із науковими програмами, планами і темами, охарактеризовано стан наукової розробки проблеми, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, схарактеризовано методи дослідження, наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, подано відомості про апробації основних положень дисертаційної роботи, її структуру та обсяг.

Розділ 1. – “**Теоретична концептуалізація політико-правових аспектів боротьби українського націоналістичного руху**” складається з трьох підрозділів і присвячений понятійно-категоріальному апарату дисертаційного дослідження, історіографії питання, а також класифікації джерел та оцінці їхньої достовірності.

У *підрозділі 1.1. “Понятійно-теоретичні основи дослідження”* на основі усестороннього аналізу наукових підходів до визначень, понять і категорій автором сформульовано власні тлумачення таких основоположних для наукової розробки проблеми термінів, як українська національна ідея, український націоналістичний рух, українська націоналістична концепція, український націоналізм, тоталітаризм, колабораціонізм, суверенітет. Авторські дефініції цих та інших понять побудовані на міждисциплінарному розумінні їх застосування у рамках сучасної юридичної науки.

У *підрозділі 1.2. “Стан наукової розробки проблеми”* досліджено стан та характерні особливості наукових напрямів вивчення форм і методів протистояння українських націоналістів антидемократичним режимам. Проблема в основному висвітлювалась у працях істориків, серед яких автор виділив три основних групи: 1) українська (посткомуністична) наукова школа (В. С. Виздрік, В. М. В'ятрович, С. Ю. Демидов, В. Ф. Деревінський, В. М. Косик, М. Нагірняк, І. К. Патриляк, Г. С. Биструхін, Д. В. Веденєєв, Б. Вітошинський, А. Войцеховський, І. Ю. Гловацький, Г. С. Ткаченко, О. В. Ткачук, В. О. Шайкан та ін.); радянська науково-пропагандистська школа (М. Є. Горелов, С. Г. Даниленко, К. Є. Дмитрук та ін.); зарубіжні наукові розробки (Дж. Армстронг, Р. Дмовський, К. Ю. Резніков, Н. І. Ульянов, В. В. Ільїн та ін.). Аналіз наукових праць свідчить про суперечливість підходів, що зумовлено передусім протистоянням ідеологій.

У *підрозділі 1.3. “Джерельна база та методологія дослідження”* схарактеризовано стан джерельної бази і сформульовано методологію дослідження. У процесі аналізу джерельної бази автором визначено 3 групи джерел (опублікованих збірок документів та виявлених дисертантом у архівах): 1) українські (націоналістичні та посткомуністичні) джерела; 2) радянські джерела; 3) іноземні джерела. Поза цією кваліфікацією перебувають археографічні видання, періодика та мемуаристика. Для неупередже-

ного аналізу джерельного масиву, котрий значною мірою характеризується заідеологізованістю, необхідно сформулювати міждисциплінарний історико-правовий інструментарій, побудований на застосуванні історичного, формально-логічного, порівняльно-правового та ін. загальнонаукових та спеціально-правових методів.

Розділ 2. – “Політико-правові засади боротьби українського націоналістичного руху із великодержавними і тоталітарними режимами в українських землях” складається з трьох підрозділів і присвячений аналізу політико-правових аспектів протистояння українського націоналістичного руху великодержавним, шовіністичним і тоталітарним режимам держав, до складу яких входили українські землі у 1920-х – 1950-х роках.

У підрозділі 2.1. *“Великодержавні режими та український націоналістичний рух: історико-правові аспекти протистояння”* проаналізовано нормативно-правову регламентацію та безпосередню практику протистояння українських націоналістів великодержавним шовіністичним режимам міжвоєнного періоду, зокрема у Польщі, Румунії та Угорщині. Автор прийшов до висновку, що українські націоналісти вдавалися до гострих форм протистояння унаслідок порушення владними структурами цих держав норм власного чинного законодавства та міжнародно-правових актів, що гарантували національні та соціальні права українців в складі цих держав. Силкові методи, які використовувала УВО та ОУН і у подальшому УПА, носили правозахисний (інколи – відплатний) характер, і були зумовлені репресіями, розгорнутими тоталітарними режимами проти українського населення, яке відстоювало національні права.

У підрозділі 2.2. *“Політико-правові особливості спроби реалізації української державницької концепції в умовах нацистської окупації”* досліджено політичні умови реалізації державотворчої програми українських націоналістів в умовах нацистської окупації, юридичні аспекти проголошення Акту відновлення Української Держави 30.06.1941 р., та історико-правові особливості протистояння підпілля ОУН (Б), Поліської Січі, підрозділів УПА та окремих загонів ОУН (М) нацистському окупаційному режимові. Встановлено, що українські націоналісти не брали безпосередньої участі у воєнних злочинах нацистського окупаційного режиму, що, зокрема, підтверджується відсутністю обвинувачень проти українських націоналістів на Нюрнберзькому процесі. Боротьба українських націоналістів за державність України в умовах нацистської окупації була характерною для загальних тенденцій рухів Опору тоталітаризму під час Другої світової війни.

У підрозділі 2.3. *“Право народів на самовизначення як предмет протистояння більшовизму та українського націоналізму”* розглянуто протистояння українських націоналістів тоталітарному режиму СРСР у контексті

практичної реалізації права народів на самовизначення, відповідно нормативно-правової регламентації за республіканським і загальносоюзним законодавством УРСР та СРСР. Форми і методи боротьби українських націоналістів із тоталітаризмом СРСР носили правомірний характер – у контексті регламентованого конституційними нормами СРСР права на вихід союзних республік зі складу СРСР, що намагався реалізувати український націоналістичний рух, апелюючи до радянського законодавства та норм міжнародного права. У відповідь тоталітарний режим СРСР розгорнув проти українських націоналістів широкомасштабну карально-репресивну кампанію, що зумовило особливу гостроту форм і методів протистояння.

Розділ 3 – “Міжнародно-правові виміри боротьби українського націоналістичного руху” складається з трьох підрозділів. У ньому розглянуто дії українського націоналістичного руху у контексті міжнародно-правової регламентації визвольної боротьби та реалізації українським народом невід’ємного права націй на самовизначення.

У підрозділі 3.1. “Гене́за доктринальних засад міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби та концептуальні основи українського націоналістичного руху” розглянуто вплив процесів розвитку доктринальних засад міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби на еволюцію концептуальних основ українського націоналістичного руху. Утвердження в т.зв. новому міжнародному праві права націй на самовизначення, концепцій прав людини, принципів поваги до державного суверенітету, невтручання у справи суверенних держав тощо вели до паралельних змін у політико-правових концепціях та програмних вимогах українських націоналістів, що зокрема знайшло свій вияв у рішеннях Третього Великого Збору ОУН (1943 р.) та постановвах післявоєнного періоду.

У підрозділі 3.2. “Боротьба збройних формувань українських націоналістів з антидемократичними режимами: міжнародно-правовий аспект” досліджено процес збройного протистояння українських націоналістів з антидемократичними режимами у міжнародно-правовому полі. Обґрунтовано, що збройні формування ОУН і УПА створювалися і проводили бойову діяльність, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, зокрема норм Гаазької конвенції 1907 р. Підрозділи Української повстанської армії у своїй організаційній формі мали всі атрибути та ознаки, які визначає дана Конвенція для визнання подібних формувань воюючою стороною. Доведено, що військова діяльність УПА та ін. збройних відділів українських націоналістів проходила на засадах дотримання Гаазької конвенції 1907 р., норм Статуту ООН та Женевських конвенцій 1949 р.

У підрозділі 3.3. “Міжнародно-правові особливості діяльності представницьких органів та міжнародних організацій українського націоналістичного руху” здійснено правовий аналіз діяльності зарубіжних та міжна-

родних організацій українського націоналістичного руху – Української Головної Визвольної Ради (УГВР) та Антибільшовицького блоку народів (АБН). Доведено, що ці організації створювалися на засадах діючих міжнародних норм, з метою реалізації права народів на самовизначення не тільки українським націоналістичним рухом, але й іншими народами тогочасного СРСР. Діяльність УГВР та АБН була зорієнтована на тісну співпрацю із міжнародними правозахисними організаціями, зокрема з ООН.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне дослідження проблеми правової кваліфікації форм і методів боротьби українських націоналістичних формувань у їхньому протистоянні антидемократичним режимам 1920-х – 1950-х рр. Основні результати дослідження, найбільш значимі його положення та позиції зводяться до наступних висновків.

1. Проведення науково-теоретичного аналізу понятійно-категоріального апарату дисертаційного дослідження, з урахуванням міждисциплінарності методології роботи, засвідчило, що даний понятійно-категоріальний апарат вимагає переосмислення. Зокрема, такі терміни, як “право націй на самовизначення”, “український націоналізм”, “колабораціонізм”, “патріотизм”, “великодержавний націоналізм” тощо по-різному трактуються представниками різних наукових шкіл. Ці розбіжності пояснюються передусім ціннісними ідеологічними підходами, які сповідують ті чи інші науковці. У дисертації запропоновано авторське визначення таких понять і категорій, як: “український націоналізм”, “український націоналістичний рух”, “тоталітаризм”, “колабораціонізм”, “суверенітет”.

2. Вивчення характерних особливостей наукових напрямів дослідження історико-правових проблем боротьби українських націоналістів показало, що у наукових розробках історико-правові аспекти боротьби українських націоналістів представлені поодинокими спробами звернутися до правової оцінки боротьби українського націоналістичного руху. Автор констатує недостатню ступінь розробки даної проблеми як в Україні, так і за кордоном. Водночас вчені вивчали проблеми боротьби УВО, ОУН обох фракцій, УПА, УГВР, АБН, досліджуючи головним чином історичні аспекти. Ці роботи складають важливий доробок з проблеми, оскільки в них аналізується фактичний перебіг подій боротьби українських націоналістів. Наукові підходи у цих концепціях є неоднозначними, інколи суперечливими, що зумовлене відсутністю єдиної об'єктивної оцінки характеру боротьби даної суспільно-політичної течії.

3. Встановлено, що джерельна база дослідження об'єднує архівні матеріали, виявлені та введені до наукового обігу дисертантом; опубліковані матеріали зі збірників документів радянського, польського, німецького, ук-

раїнського походження; мемуарну літературу; пресу міжвоєнної, воєнної та повоєнної доби. Найбільшу достовірність мають матеріали першої групи. Методологія дослідження базується на неупередженому і всебічному аналізі схарактеризованих джерел та літератури, для чого дисертант залучив комплекс загальнонаукових та спеціально-правових методів, які склали методологічну основу дослідження.

4. При аналізі нормативно-правової регламентації та безпосередньої практики протистояння українських націоналістів великодержавним шовіністичним режимам встановлено, що у національних законодавчих актах країн-загарбників були чітко регламентовані політичні, соціально-економічні та культурно-гуманітарні права українського та ін. народів та порядок їх забезпечення режимами країн; це було обов'язковою умовою міжнародного режиму анексії цих територій, зафіксованою у міжнародних документах. Проте великодержавна шовіністична концепція правління цих режимів на практиці реалізовувалася ігноруванням політико-правового статусу українського народу у складі країн-окупантів, порушуючи увесь комплекс прав національних меншин. У зв'язку з цим в українських землях у міжвоєнний період розгорнулося широкомасштабне протистояння українського націоналістичного руху, репрезентованого УВО і ОУН, із владою Польщі, Угорщини та Румунії.

5. Дослідження історико-правових аспектів спроби реалізації української державницької концепції в умовах нацистської окупації (1941-1944 рр.) показало, що на початку Другої світової війни в ході здійснення державотворчої програми український націоналістичний рух розпочав збройну боротьбу із тоталітарним режимом СРСР. Оскільки потенціал репресивно-каральної системи СРСР набагато перевищував ресурсні можливості ОУН, остання, згідно з тогочасною міжнародною військово-політичною практикою, первісно вступила у партнерські відносини із спеціалізованими службами гітлерівської Німеччини. Українські націоналісти, обстоюючи ідею незалежних суверенних держав у рамках етнічних територій, вдалися до спроби реалізації права народів на самовизначення в умовах початку нацистської окупації України. Проголошення Акту відновлення Української Держави (30 червня 1941 р.) одразу було категорично відкинуто нацистами. У свою чергу, український націоналістичний рух перейшов до розгортання широкомасштабної військово-політичної кампанії проти німецького окупаційного режиму, відмовившись від продовження співпраці і перейшовши до збройного опору окупантам.

6. Вивчення характерних особливостей протистояння українських націоналістів тоталітарному режиму СРСР у контексті практичної реалізації права народів на самовизначення, приводить до висновку, що боротьба українського націоналістичного руху з антидемократичним тоталітарним ре-

жимом СРСР носила найбільш тривалий і гострий характер. Виявлено, що основним предметом протистояння українських націоналістів та режиму СРСР було формально регламентоване у радянському конституційному законодавстві право народів на самовизначення. Водночас радянська правозастосовна практика виключала можливість реального здійснення цього права. Вимогу права народів на самовизначення, висунуту українськими націоналістами, радянська влада кваліфікувала як особливо небезпечну терористичну діяльність, що загрожувала суспільно-політичному ладу в країні. Тим самим боротьба українського націоналістичного руху мала правозастосовний характер – у контексті реалізації права народів на самовизначення, регламентованого Основним законом СРСР, що дає підстави вважати боротьбу ОУН і УПА з тоталітарним режимом СРСР правомірною.

7. Розгляд впливу процесу розвитку доктринальних засад міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби на еволюцію концептуальних основ українського націоналістичного руху дав можливість прийти до висновку, що концептуальні основи боротьби українського націоналістичного руху узгоджувалися в часі з доктринальними засадами міжнародно-правової регламентації національно-визвольної боротьби. Еволюція норм міжнародного права у першій половині ХХ ст. визначила два основних напрями регулювання національно-визвольної боротьби: 1) нормативне міжнародно-правове визнання права народів на самовизначення та 2) міжнародне гуманітарне право щодо регламентації форм і методів ведення визвольної боротьби як засобу реалізації права народів на самовизначення. Проте у зв'язку з недостатньою впливовістю міжнародних інституцій (передусім ООН) щодо українського питання, український націоналістичний рух розгорнув збройну боротьбу за відновлення національної державності.

8. Дослідження протистояння збройних формувань українських націоналістів антидемократичним режимам у міжнародно-правовому полі показало, що збройний опір здійснювався підпільними структурами ОУН і збройними формуваннями УПА, які створювалися згідно з нормами Гаазької конвенції 1907 р., та вели збройну боротьбу згідно з Женевськими конвенціями 1949 р. і нормами Статуту ООН. Після закінчення Другої світової війни ОУН і УПА протистояли карально-репресивним органам радянської влади, що проводили масові репресії у західноукраїнських землях, знищуючи також осередки націоналістичного підпілля по всій Україні. У той же час, боротьба національно-визвольних рухів Центральної і Східної Європи носила характер, подібний до характеру боротьби українських націоналістів. Отже, у процесі аналізу міжнародно-правових особливостей боротьби збройних формувань українських націоналістів з тоталітарними режимами

встановлено, що у міжнародно-правовому полі боротьба ОУН і УПА мала спільний для антитоталітарних рухів й у цілому правомірний характер.

9. Аналіз міжнародно-правових аспектів діяльності представницьких органів та міжнародних організацій українського націоналістичного руху дає підстави для висновку, що у процесі реалізації права народів на самовизначення для репрезентації на міжнародній політичній арені українські націоналісти у середині 1940-х років створили власні представницькі органи – Українську Головну Визвольну Раду та міжнародне об'єднання анти-тоталітарних рухів Антибільшовицький блок народів. Ці організації створювалися на засадах чинних на той історичний час міжнародних норм, з метою реалізації права народів на самовизначення не лише українським народом, а й іншими народами, які тоді перебували у складі СРСР. Діяльність цих організацій орієнтувалася на тісну співпрацю із міжнародними правозахисними організаціями, зокрема ООН.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що український націоналістичний рух у протистоянні антидемократичним режимам у 1920-х – 1950-х рр. намагався реалізувати право народів на самовизначення, апелюючи до національного законодавства країн, у складі яких перебували українські землі та до норм міжнародного права, в цілому носив правомірний характер.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мамонтов І. О. Міжнародно-правова характеристика діяльності Української Головної Визвольної Ради у 1940-х – 1950-х роках / І. О. Мамонтов // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. – № 30. – Одеса, 2007. – С. 565–569.

2. Мамонтов І. О. Міжнародно-правові аспекти збройних формувань українського національно-визвольного руху 1940-х – 1950-х роках / І. О. Мамонтов // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – № 35. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 703–707.

3. Мамонтов І. О. Політико-правова оцінка боротьби ОУН і УПА у 1940-х – 1950-х рр.: методологічний аспект / І. О. Мамонтов // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС – 2010. – Вип. 1. – С. 107–113.

4. Мамонтов І. О. Політико-правові особливості боротьби ОУН і УПА із тоталітарним режимом СРСР у середині ХХ ст. / І. О. Мамонтов // Наше право. – № 4. – Ч. 2. – 2009. – С. 117–120.

5. Мамонтов І. О. Спроба реалізації української державницької концепції в умовах нацистського тоталітарного режиму: історико-правовий аспект /

І. О. Мамонтов // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – 2010. – Випуск XXIII. – С. 34–42.

6. Мамонтов І. О. Боротьба українського націоналістичного руху у 1920-х – 1950-х рр: правова кваліфікація / І. О. Мамонтов // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія “Юридичний вісник “Повітряне і космічне право”. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту “НАУ-друк”, 2010. – № 1 (14). – С. 16–19.

7. Мамонтов І. О. Проблеми боротьби ОУН і УПА у сучасній юридичній науці / І. О. Мамонтов // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014. – Вип. 34. – С. 12–21.

8. Мамонтов І. О. Окциденталізм і орієнталізм у ідеологіях російського і українського антибільшовицьких рухів у контексті реалізації права народів на самовизначення / І. О. Мамонтов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2014. – Вип. 5. – Том. 1. – С. 36–42.

9. Мамонтов І. О. Діяльність Антибільшовицького блоку народів у міжнародно-правовому полі у 40-х – 50-х роках ХХ століття / І. О. Мамонтов // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К., 2005. – Т. V. – С. 392–399.

10. Мамонтов І. О. До питання про політико-правові засади діяльності Української Військової Організації в Польщі у 20-х роках ХХ століття / І. О. Мамонтов // Наукові записки / Збірник. – К.: ППІЕНД, 2005. – № 27. – С. 360–370.

11. Мамонтов І. О. Проблеми правової оцінки боротьби ОУН і УПА / І. О. Мамонтов // Academia iuniora. – Vol. 1. – UFU: München, 2013. – С. 67–77.

12. Ihor, Mamontov. Internationale völkerrechtliche Qualifikation des Kampfes der nationalen Befreiungsbewegungen / Ihor, Mamontov // Europäische Wissenschaft Abgeben. – № 1. – Vienna: “East West” Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2014. – S. 53 – 57.

13. Мамонтов І. О. Правові підстави діяльності Організації Українських Націоналістів у Польщі у 20-х – 30-х роках ХХ століття / І. О. Мамонтов // Український визвольний рух; (м. Львів, 2004) / Центр досліджень визвольного руху, інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2004. – Збірник № 3.: До 75-ліття Організації Українських Націоналістів. – С. 89–102.

14. Мамонтов І. О. “Пацифікація” – правовий аналіз геноциду польської влади щодо українського народу у 20-х рр. ХХ ст. / І. О. Мамонтов // Тези доповідей 65-ї науково-практичної конференції Київського націо-

нального університету будівництва і архітектури, (м. Київ, 20–22 квітня 2004 р.); [у 4-ох ч.]. – К., 2004. – Ч. 1. – С. 18–19.

15. Мамонтов І. О. Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р.: політико-правовий аспект / І. О. Мамонтов // Національні рухи опору в Східній і Центральній Європі кінця 1930-х середини 1950-х років: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції (м. Київ, 2005 р.) / Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка. – К., 2005. – С. 20–24.

16. Мамонтов І. О. Політико-правова оцінка боротьби українського націоналістичного руху з тоталітарними режимами у 1920-х – 1950-х рр. / І. О. Мамонтов // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: збірник тез. наук. доповідей V Міжнарод. наук.-практ. конференції молодих учених (м. Львів, 20–21 березня 2009 р.) / Уклад. М. Л. Варченко, М. Л. Толстіхін, І. Ф. Урина – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки, 2009. – С. 51–53.

17. Мамонтов І. О. Політико-правові аспекти боротьби українського націоналістичного руху у з тоталітарним режимом СРСР / І. О. Мамонтов // Юридична осінь 2009 року: тези доповідей та наукових повідомлень міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів (м. Харків, 13 листопада 2009 р.) / За заг. ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Нац. юр. акад. України, 2009. – С. 18–19.

18. Мамонтов І. О. Актуальні питання дослідження правових проблем боротьби ОУН і УПА в політиці Української держави / І. О. Мамонтов // Правова політика Української держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; (м. Івано-Франківськ 19–20 лютого 2010 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. – Том 1. – С. 88–90.

19. Мамонтов І. О. Міжнародно-правові аспекти антитоталітарної боротьби збройних формувань ОУН і УПА у 1940-х – 1950-х рр. / І. О. Мамонтов // Від громадянського суспільства – до правової держави: тези доповідей V Міжнародної наукової конференції студентів та молодих вчених; (м. Харків, 26–27 лютого 2010 р.). – Харків, ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – С. 62–63.

20. Мамонтов І. О. Концепція держави загального добробуту в ідеології українського націоналістичного руху / І. О. Мамонтов // Політико-правова ідеологія українського національного державотворення: проблеми формування та еволюції (історико-теоретичний вимір): матеріали Третьої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції; (м. Львів, 2014 р.). – Львів: ІНПП НУ “Львівська політехніка”, 2014. – Вип. 3 – С. 56–58.

21. Мамонтов І. О. Адміністративно-правові аспекти управління територіями, підконтрольними УПА / І. О. Мамонтов // Держава в умовах надзвичайного, воєнного стану та/чи військової окупації: історія і сучасність (правові аспекти): матеріали Четвертої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції / Наук. Інтернет-конференції. – Вип. 4. / Терлюк І. Я. (укладач) / ІНПП НУ “Львівська політехніка”. – Львів: Ліга-Прес, 2015. – С. 26 – 29.

22. Мамонтов І. О. Правові особливості Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» від 09.04.2015 року №314-VIII / І. О. Мамонтов // Держава у теорії і практиці українського націоналізму. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 26–27 червня 2015 р. / Наук. ред. О.М. Сич. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. – С. 242 – 248.

23. Мамонтов І. О. Удосконалення законодавства про реабілітацію учасників українського націоналістичного підпілля у роки Другої світової війни / І. О. Мамонтов // “Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні”: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 19-20 лютого 2016 р. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. – С. 23 – 26.

АНОТАЦІЯ

Мамонтов І. О. Український націоналістичний рух у протистоянні антидемократичним режимам у 1920-х – 1950-х рр.: історико-правове дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет “Львівська політехніка”, Львів, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню концептуальних основ та безпосередньої діяльності українського націоналістичного руху у протистоянні антидемократичним режимам 1920-х–1950-х рр. у контексті історико-правової оцінки. Розглянуто концептуальні підходи наукових шкіл, що висвітлювали питання правової кваліфікації практики національно-визвольних рухів, зокрема боротьби українських націоналістів; проаналізовано джерельну базу та сформовано міждисциплінарний науково-методологічний інструментарій історико-правового аналізу суспільно-політичних процесів анти тоталітарної боротьби. Досліджено історико-правові особливості реалізації української державницької концепції у процесах боротьби українського націоналістичного руху з тоталітарними і шовіністичними режимами 1920-х – 1950-х рр. (Польщі, Румунії, Угорщині, гітлерівської Німеччини та СРСР). Здійснено правову кваліфікацію форм і методів національно виз-

вольної боротьби структур українського підпілля у контексті формального дотримання конституційного законодавства тоталітарних і шовіністичних режимів. Здійснено аналіз боротьби українського націоналістичного руху з тоталітаризмом крізь призму норм міжнародного права, що регулювало реалізацію права народів на самовизначення, а також ведення визвольних змагань.

Ключові слова: український націоналізм, тоталітаризм, колабораціонізм, право народів на самовизначення, міжнародне гуманітарне право, національно-визвольний рух, збройні формування.

АННОТАЦІЯ

Мамонтов И. А. Украинское националистическое движение в противостоянии антидемократическим режимам в 1920-х – 1950-х гг.: историко-правовое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности – 12.00.01. – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет “Львовская политехника”, Львов, 2016.

Исследуются концептуальные основы, правовое обоснование и характерные особенности противостояния украинских националистов антидемократическим режимам 1920-х – 1950-х гг. в Польше, Венгрии (с кон. 1938 г.), Румынии и Союзе ССР. Предложена комплексная политико-правовая характеристика форм и методов борьбы структурных подразделений украинских националистов.

В борьбе с шовинистическими режимами Польши, Румынии и Венгрии подразделения УВО и ОУН организовывали движение Сопротивления против нарушения задекларированных конституционным правом этих государств прав украинского народа в их составе, а также международно-правовых норм регулирования межнациональных отношений. Указанная борьба сопровождалась силовыми формами и методами, предпринимаемыми в ответ на репрессивные мероприятия властей по отношению к украинскому народу. Тоталитарные режимы гитлеровской Германии и СССР развернули широко-масштабную борьбу с украинскими националистами, что привело к вооруженному противостоянию и развитию новых форм борьбы с тоталитаризмом – созданию Украинской Повстанческой Армии (УПА). В условиях массовых репрессий и физического уничтожения украинского народа тоталитарными режимами Германии и СССР, украинские националисты осуществили попытку реализовать украинскую государственность силовыми методами. Тоталитарные режимы повсеместно, в том числе и вопреки собственному законодательству, репрессивным путем уничтожали представителей украинского националистического движения. В определениях нормативно-правовой базы

нацистской Германии и коммунистического СССР борьба украинских националистов квалифицировалась как подпольно-террористическая деятельность и каралась в рамках статей уголовного законодательства, предусматривающих наказания за бандитизм, шпионаж, измену Родине и др. преступления против основ государственности и против порядка управления. Концептуальные расхождения в идеологических доктринах и политических подходах к их реализации обусловили непримиримую борьбу украинского националистического движения с тоталитаризмом в целом.

В диссертации показано, что украинское националистическое движение, его структуры в своей борьбе с тоталитаризмом апеллировали к международным нормам и позиционировали себя составным элементом общемирового антитоталитарного движения. В сравнительном анализе показаны роль и место украинского националистического движения в общей борьбе демократического мира с тоталитарными режимами в Европе. Политико-правовой анализ борьбы украинских националистов с тоталитаризмом в международно-правовом поле предполагает легитимность ее характера. Отсутствие всемерной поддержки стран – мировых лидеров украинскому национально-освободительному движению в 1920-х – 1950-х гг. обусловило общий неуспех вооруженной борьбы с тоталитарным режимом СССР в украинских землях и на международной дипломатической арене. При комплексной характеристике борьбы украинских националистов с анти-демократическими режимами в целом автор пришел к выводу о том, что формы и методы борьбы украинского националистического движения исследуемого периода носили легитимный характер, следовательно, эта борьба должна быть признана одним из примеров антитоталитарного движения сопротивления в мире в XX столетии.

Ключевые слова: украинский национализм, коллаборационизм, право народов на самоопределение, международное гуманитарное право, национально-освободительное движение, вооруженные формирования.

SUMMARY

I. A. Mamontov Ukrainian nationalist movement in the struggle against antidemocratics regimes in the 1920-ies – 1950-ies: historical and legal research. - Manuscript.

Dissertation on competition of scientific degree of the candidate of jurisprudence sciences on speciality: 12.00.01. – theory and history of state and law; history of political and legal studies. – National University “Lviv polytechnic”, Lviv, 2016.

The thesis investigates the characteristics of the struggle of the Ukrainian nationalists against the antidemocratics regimes in the 1920-ies – 1950-ies. The

complex political and legal characteristics of forms and methods of the struggle of structural units of the Ukrainian nationalists are given.

In the struggle against chauvinist regimes in Poland, Romania and Hungary the UVO and OUN units organized the resistance movement against the violation of declared human rights of the Ukrainian people of these States, as well as international norms. Their struggle was accompanied by force methods, in response to the repressive actions of the authorities towards the Ukrainian people. Totalitarian regimes of hitlerite Germany and the USSR launched a massive struggle with the Ukrainian nationalists, which led to armed confrontation and the development of new forms of struggle against totalitarianism - the creation of the Ukrainian Insurgent Army. In the conditions of massive repressions and physical annihilation of the Ukrainian people by the totalitarian Germany and the USSR, the Ukrainian nationalists attempted to implement the Ukrainian statehood in the framework of the declared law of peoples to self-determination, enshrined, in particular, in the constitutions of the USSR. Totalitarian regimes, contrary to its own laws, repressively killed the representatives of the Ukrainian nationalist movement. As a part of its own legal framework the struggle of the Ukrainian nationalists interpreted as a clandestine and terrorist and punished under articles of the criminal law, providing for convictions for gang violence, espionage, treason, relations with the enemy and other crimes. Conceptual differences in ideologies and political approaches to their implementation resulted in unforgiving struggle of the Ukrainian nationalist movement against totalitarianism in general.

The thesis shows that the Ukrainian nationalist movement, its structure, in its struggle against totalitarianism appealed to the international norms and positioned themselves as a part of a global anti-totalitarian movement. A comparative analysis shows the role and place of the Ukrainian nationalist movement in the contribution to the struggle against totalitarian regimes in Europe. The political and legal analysis of the struggle of the Ukrainian nationalists against totalitarianism in the international legal field has shown the legitimacy of the forms and methods of implementation of anti-totalitarian politics. Lack of support from countries-world leaders led to the unreality of the armed struggle with the totalitarian Soviet regime in the Ukrainian lands and on the international diplomatic arena. With an integrated characterization of the struggle of the Ukrainian nationalists with totalitarian regimes in general, the author concludes that the forms and methods of the investigated period were legitimate, and this struggle should be acknowledged as one example of anti-totalitarian resistance movement in the world in the twentieth century.

Key words: Ukrainian nationalism, collaboration, the right of peoples to self-determination, international humanitarian law, the national liberation movement, armed formings.

Підписано до друку 22.03.2016. Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 42. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>